

УДК 343.137

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2022-1-5-30>

Пилипенко Дмитро Олексійович,

кандидат юридичних наук, доцент, декан факультету № 2

(Криворізький навчально-науковий інститут

Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1299-6178>

Андріяшевський Артур Геннадійович,

студент факультету № 2

(Криворізький навчально-науковий інститут

Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4950-6523>

ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ОСОБЛИВОГО РЕЖИМУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Статтю присвячено визначенню окремих аспектів особливого режиму досудового розслідування в кримінальному процесі України в умовах воєнного стану. Розглянуто специфіку вдосконалення чинних і впровадження нових правових елементів до норм чинного кримінального процесуального законодавства. Окремо наведено порівняння положень, що стосуються стадії досудового розслідування, у мирний час і під час війни. Також наголошено на доцільності внесення певних стилістичних корекцій до конструкцій окремих норм чинного КПК у контексті регулювання порядку досудового розслідування в кримінальному процесі України в умовах воєнного стану.

Ключові слова: воєнний стан, досудове розслідування, кримінальне провадження, винесення постанови, запобіжний захід, судовий контроль.

Постановка проблеми. Початок повномасштабного вторгнення росії на територію нашої держави 24 лютого 2022 р. зумовив виникнення суттєвих викликів для нашої країни. Це в буквальному сенсі торкнулося всіх сфер внутрішньодержавних правовідносин, зокрема галузевого права. У кримінальному процесуальному законодавстві також відбулися відповідні зміни, згідно з якими в Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) упроваджено розділ IX-1 «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» (далі – розділ IX-1 КПК). Указаним розділом доповнено чинний КПК на підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14 квітня 2022 року № 2201-ІХ, він, відповідно, урегулював низку проблемних питань, що постають перед досудовим слідством під час воєнного стану [1, с. 84]. В умовах сьогодення ці норми потребують постійної уваги не лише з боку законодавця, а й науковців у контексті оперативного корегування та внесення змін до їх змісту в умовах складної внутрішньодержавної ситуації, зумовленої воєнним станом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з визначенням особливого режиму досудового

розслідування під час воєнного стану, вивчали такі науковці, як О.Є. Гавриленко [6], І.В. Глов'юк [4], Ю.В. Маринич [1], О.В. Таран [5] та ін. Проте дослідження вказаних учених здебільшого стосувалися визначення або загальнотеоретичних питань, пов'язаних із тематикою дослідження (О.Є. Гавриленко, Ю.В. Маринич), або лише відокремлених, точкових елементів процесуальної конструкції особливого режиму досудового розслідування під час воєнного стану (І.В. Глов'юк, О.В. Таран).

Метою статті є визначення окремих аспектів особливого режиму досудового розслідування в кримінальному процесі України в умовах воєнного стану. Зазначене здійснюється задля подальшого вдосконалення нормативних положень чинного КПК у змісті регламентації досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Запровадження до КПК розділу IX-1 було слушним і своєчасним кроком законодавця. Унесення доповнень до чинного КПК з об'єктивних причин потребувало консолідації суттєвих зусиль з боку як законодавця, так і науковців, оскільки обсяг доповнень і змін, запроваджених до чинного КПК, виявився суттєвим, при цьому часові межі здійснення цього були вельми обмеженими. Урешті-решт, на наше переконання, законодавець загалом упорався з поставленим завданням і до КПК внесено

відповідні нормативні доповнення вельми оперативно й у належному обсязі. Однак, на нашу думку, окремі із цих положень усе ж таки потребують корегування.

Так, назвою розділу IX-1 КПК є «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». На наше переконання, використаний у назві цього розділу термін «режим» неповною мірою є прийнятним для визначення процесуальних конструкцій, закріплених у змісті розділу IX-1 КПК. На наш погляд, цей термін є більш органічним для визначення умов проведення окремих процесуальних дій, ніж цілого розділу КПК. Так, термін «режим» у межах КПК законодавець здебільшого використовує для позначення особливостей «віддаленої» участі осіб у судовому процесі з використанням режиму відеоконференції (ст. ст. 35, 232, 336 КПК). Як убачається, задля коректного визначення назви розділу IX-1 КПК доцільно вживати термін «порядок», який за своєю сутністю цілком відповідає визначенню у цьому розділі структури та змісту процесуальних норм. Варто зазначити, що законодавець у змісті чинного КПК вже використовує вказаний термін для визначення порядку провадження в суді присяжних (ст. 383 КПК), порядку та строків апеляційного оскарження (ст. 395 КПК), порядку та строків касаційного оскарження (ст. 426 КПК) тощо.

Під час розгляду окресленої нами проблеми окремо варто звернути увагу на нормативне визначення початку досудового розслідування в умовах воєнного стану. За умов сьогодення таке питання є надактуальним, адже, наприклад, відсутність технічної можливості доступу до ЄРДР створює суттєві перешкоди не лише внесенню даних до реєстру, а й усій процедурі досудового розслідування. Запобігаючи можливим негативним наслідкам у разі виникнення вказаної ситуації, законодавець у розділі IX-1 КПК передбачив альтернативний процесуальний порядок початку кримінального провадження. Так, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК, у разі введення воєнного стану та якщо відсутня технічна можливість доступу до ЄРДР, рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виносяться відповідна постановою, яка повинна містити відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 цього Кодексу. У невідкладних випадках до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду). Відомості, що підлягають унесенню до ЄРДР, уносяться до нього за першої можливості [2].

Зміст указаної процесуальної норми, на нашу думку, потребує певного корегування. Так, по-перше, формулювання «постанова приймається» в контексті відображення повноважень дізнавача, слідчого та прокурора щодо початку кримінального провадження потребує текстуального корегування. Так, на думку філологів, дієслово «приймати» досить часто в соціумі використовується не за призначенням. Це дієслово зазвичай уживається в побуті для охарактеризування окремих елементів соціальних відносин, таких як прийняття матеріальних цінностей, вступ до навчального закладу, зустріч і влаштування гостей. Таким чином, дієслово «приймати» етимологічно є не зовсім вдалим для формулювання процесуальної дії дізнавача, слідчого, прокурора під час початку кримінального провадження [3]. Отже, у цьому контексті, на наше переконання, використання терміна «приймати» неповною мірою є стилістично коректним, тому за цих умов доцільно використовувати дієслово «вносити», адже словосполучення «вносити постанову» за значенням є фактичним синонімом словосполучення «складання результативного рішення». У цьому сенсі саме таке словосполучення повністю відображатиме характер процесуальних дій,

які здійснюються під час початку кримінального провадження, у тому числі винесення постанови про початок кримінального провадження. Тим більше законодавець на початку визначеного змісту п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК використовує визначення «винесення постанови».

У межах розглянутого питання варто окремо звернути увагу на процесуальний механізм початку кримінального провадження за умов, коли ініціатором цього є прокурор. Згідно зі ст. ст. 214 і 615 КПК, прокурор за таких умов або вносить відомості до ЄРДР і розпочинає досудове розслідування, або виносить відповідну постанову за відсутності технічної можливості доступу до ЄРДР, чим фактично також визначає початок стадії досудового розслідування. При цьому прокурор, який розпочав досудове розслідування в порядку, визначеному ст. 214 КПК, протягом п'яти робочих днів із дня внесення таких відомостей до ЄРДР з дотриманням правил підслідності повинен передати наявні в нього матеріали до відповідного органу досудового розслідування й доручити проведення досудового розслідування. Такий порядок взаємодії прокурора та слідчого на початковій стадії досудового розслідування є безальтернативним, а отже, лише після внесення відповідних даних до ЄРДР прокурор уповноважений передати наявні в нього матеріали досудового розслідування слідчому, ураховуючи критерій підслідності (ч. 7 ст. 214 КПК). Така послідовність процесуальних дій відповідає не лише змісту закону, а й позиції вітчизняних провідних учених, авторів науково-практичного коментаря до розділу IX-1 КПК. Так, на думку вказаних науковців, тлумачення п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України дає змогу констатувати, що вона не скасовує вимог ч. ч. 6, 7, 9 ст. 214 КПК України [4]. Слушно із цього приводу також зазначає О.В. Таран, що п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України визначає не особливий, відмінний від загального, порядок початку досудового розслідування під час дії воєнного стану й за відсутності технічного доступу до ЄРДР, а тільки його частину щодо форми процесуального рішення. Тому вимоги ст. 214 КПК України, крім технічної дії – унесення відомостей до ЄРДР і надання витягу з ЄРДР, підлягають виконанню під час застосування цієї норми [5, с. 221]. Також справедливо із цього приводу зазначає О.Є. Гавриленко: зміст і форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у ч. 1 ст. 7 КПК, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених розділом IX КПК [6, с. 306].

При цьому в розділі IX-1 КПК, як уже зазначали, є наявним й інший ініціюючий процесуальний акт, за якого прокурор уповноважений розпочати досудове розслідування, – це винесення постанови про це. Проте в указаному розділі не регламентуються подальші процесуальні дії прокурора з передачі наявних у нього матеріалів досудового розслідування до відповідного слідчого підрозділу. Отже, як уже наголошували, за таких умов варто застосувати згаданий раніше процесуальний порядок, передбачений у ч. 7 ст. 214 КПК. Однак доцільно нагадати, що прокурор буде уповноважений на передачу матеріалів досудового розслідування до слідчого лише після внесення прокурором відомостей до ЄРДР. За цих умов постає закономірне питання: «Як саме прокурору передати вказані матеріали, якщо в умовах воєнного стану, наприклад, відсутня технічна можливість доступу до ЄРДР?» На наше переконання, задля вирішення цього питання в розділі IX-1 КПК доцільно визначити процесуальний порядок передачі матеріалів досудового розслідування від прокурора до органу досудового розслідування не лише після внесення прокурором відповідних відомостей до ЄРДР, а й процесуальну альтернативу: протягом п'яти днів із моменту винесення прокурором постанови про початок досудового розслідування в порядку, передбаченому п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК.

Також у межах досліджуваного питання на окрему увагу заслуговує наявний зміст п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК, відповідно до якого за відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень, передбачених ст. ст. 140, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245-248, 250 і 294 цього Кодексу, такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором [2]. На нашу думку, з переліку наведених статей КПК доцільно виключити ст. 206 «Загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини». Ця стаття, на відміну від інших, не регламентує особливостей і порядку слідчих (розшукових), а рівно й інших процесуальних дій. Ця стаття визначає фактичний судовий контроль за додержанням органом досудового розслідування та правоохоронними органами прав людини під час кримінального провадження. На нашу думку, «перекладати» ці повноваження зі слідчого судді на прокурора не доцільно, адже це може призводити до певного «ігнорування» прокурором виконання цих повноважень. Так, згідно з § 2 КПК (Сторона обвинувачення), прокурор є основною процесуальною фігурою, з якою законодавець ототожнює процес реалізації кримінального переслідування в межах кримінального провадження. З огляду на цей факт щодо прокурора, на наше переконання, поставатимуть закономірні питання стосовно його неупередженості в реалізації повноважень, визначених у ст. 206 КПК. Тому функцію судового контролю в таких випадках усе ж таки доцільно залишити за «незаінтересованим учасником» – за слідчим суддею.

Під час розгляду зазначеного нами питання додатково варто звернути увагу на особливості скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації. Так, відповідно до ч. 1 ст. 616 КПК, у разі введення в Україні або окремих її місцевостях воєнного стану здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України підозрюваний, обвинувачений, який під час досудового розслідування або судового розгляду тримається під вартою, крім тих, які підозрюються в учиненні злочинів проти основ національної безпеки України, а також злочинів, передбачених ст. ст. 115, 146–147, 152–156, 186, 187, 189, 255, 255-1, 257, 258–262, 305–321, 330, 335–337, 401–414, 426–433, 436, 437–442 Кримінального кодексу України (далі – КК), має право звернутися до прокурора з клопотанням про скасування цього запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації на особливий період [2].

Отже, у запропонованій редакції статті між іншим ідеться про певні правові обмеження, які можуть бути фактичною перешкодою в скасуванні запобіжного заходу. Такими обмеженнями є кваліфікаційні критерії вчинених злочинів. Із наведеного переліку можна дійти висновку, що законодавець керувався умовами суспільної небезпеки та громадського резонансу під час

їх визначення. Загалом погоджуючись із законодавцем, зазначимо, що запропонований перелік кримінальних правопорушень доцільно дещо змінити в контексті збільшення їх кількості. Так, наприклад, на наше переконання, до складу перерахованих злочинів доцільно включити ст. 121 КК, адже, як у випадку з уже зафіксованим у законі складом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 115 КК, наслідки вчинення злочину, передбаченого ст. 121 КК, також можуть мати спричинення смерті постраждалій особі. Тому, на наш погляд, включення злочину, передбаченого ст. 121 КК, до ч. 1 ст. 616 КПК є цілком обґрунтованим кроком. Також у складі згаданої процесуальної норми законодавець визначає злочини, передбачені ст. ст. 146–147 КК, як гіпотетичні перешкоди в скасуванні запобіжного заходу за умови їх учинення. Однак, на нашу думку, перелік указаних у КПК злочинів, які, у свою чергу, містяться в розділі III КК «Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи», доцільно доповнити іншим злочином цього ж розділу, а саме кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 149 КК «Торгівля людьми». Варто вказати, що злочинне діяння, передбачене вказаною нормою КК, безспідставно вважають одним із найганебніших явищ, які існують у сучасному світі [7]. Цілком погоджуючись із подібним формулюванням, вважаємо, що ч. 1 ст. 616 КПК також доцільно доповнити злочином, передбаченим ст. 149 КК.

Додатково в межах питання, яке розглядається, варто звернути увагу на перелік кримінальних правопорушень розділу IV КК «Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності особи», які також визначені в ч. 1 ст. 616 КПК як «блокуючі» для скасування запобіжного заходу з метою проходження військової служби за призовом під час мобілізації на особливий період. Так, у вказаній процесуальній нормі, зокрема, зазначені кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 152–156 КК. Однак, на наше переконання, законодавець із невідомої причини не включив до цього переліку злочин, передбачений ст. 156-1 КК (Домагання дитини для сексуальних цілей). Убачається, що цей злочин також має бути визначений у законі як правова перешкода для скасування запобіжного заходу, а тому доцільно кримінальне правопорушення, передбачене ст. 156-1 КК, також додати до переліку вже визначених у ч. 1 ст. 616 КПК кримінальних правопорушень.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що визначена законодавцем у КПК процесуальна конструкція механізму досудового розслідування в умовах воєнного стану має загалом логічний і завершений вигляд. Проте окремі елементи цього механізму потребують певного корегування з урахуванням положень інших норм КПК та юридичної техніки зокрема. Тому запропонована в статті авторська позиція стосовно окремих змін і доповнень до чинного КПК, на наше переконання, позитивно впливатиме на подальше визначення й регламентацію законодавцем процесуального механізму досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Маринич Ю.В. Особливості внесення відомостей до єдиного реєстру досудових розслідувань в умовах воєнного стану. *Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії* : матеріали круглого столу. Київ, 2022. С. 83–85.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 10.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Мова – ДНК нації. URL: <https://ukr-mova.in.ua/blog/dieslovo-prujmatu-pravula-vzhuvannya>.
4. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану : науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України / І.В. Глов'юк І.В. ін. 2-е вид. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. 80 с.
5. Таран О.В. Початок досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії* : матеріали круглого столу. Київ, 2022. С. 218–222.

6. Гавриленко О.Є. Актуальні проблеми проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії* : матеріали круглого столу. Київ, 2022. С. 30–308.

7. Торгівля людьми – одне із найганебніших явищ сучасного світу. URL: <https://muzykivskaotg.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi--odne-iz-naganebnishih-yavisch-suchasnogo-svitu--2021-07-07>.

References

1. Marynych Yu.V. (2022). Osoblyvosti vnesennia vidomosti do yedynoho reiestru dosudovykh rozsliduvan v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of entering information into the unified register of pre-trial investigations under martial law]. *Pravovi zasoby protydii zlochynam proty osnov natsionalnoi bezpeky v umovakh viiskovoi ahresii* : materialy kruhloho stolu. Kyiv [in Ukrainian].

2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]. Redaktsiia vid: 10.09.2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].

3. Mova – DNK natsii [Language is the DNA of a nation]. URL: <https://ukr-mova.in.ua/blog/dieslovo-prujmatu-pravula-vzhuvannya> [in Ukrainian].

4. Hloviuk I.V. ta inshi (2022). Osoblyvyi rezhym dosudovoho rozsliduvannia, sudovoho rozghliadu v umovakh voiennoho stanu: naukovo-praktychni komentar Rozdil IX-1 Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy [Special regime of pre-trial investigation, trial under martial law: scientific and practical commentary on Section IX-1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.]. Vydannia 2. Elektronne vydannia. Dnipro-Lviv-Odesa-Kharkiv [in Ukrainian].

5. Taran O.V. (2022). Pochatok dosudovoho rozsliduvannia v umovakh voiennoho stanu [The start of a pre-trial investigation under martial law]. *Pravovi zasoby protydii zlochynam proty osnov natsionalnoi bezpeky v umovakh viiskovoi ahresii*: materialy kruhloho stolu. Kyiv [in Ukrainian].

6. Havrylenko O.Іe. (2022). Aktualni problemy provedennia dosudovoho rozsliduvannia v umovakh voiennoho stanu [Actual problems of pre-trial investigation under martial law]. *Pravovi zasoby protydii zlochynam proty osnov natsionalnoi bezpeky v umovakh viiskovoi ahresii*: materialy kruhloho stolu. Kyiv [in Ukrainian].

7. Torhivlia liudmy – odne iz naihanebnishykh yavysch suchasnogo svitu [Human trafficking is one of the most shameful phenomena in the modern world]. URL : <https://muzykivskaotg.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi--odne-iz-naganebnishih-yavisch-suchasnogo-svitu--2021-07-07> [in Ukrainian].

Pylypenko Dmytro,

Candidate of Legal sciences, Associate professor, Dean of faculty No. 2

(Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute,

Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1299-6178>

Andriyashkevskiy Artur,

Student of Faculty No. 2

(Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute,

Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4950-6523>

ON THE ISSUE OF DEFINING CERTAIN ASPECTS OF THE SPECIAL REGIME OF PRE-TRIAL INVESTIGATION UNDER MARTIAL LAW

The article is devoted to the determination of certain aspects of the special regime of pre-trial investigation in the criminal process of Ukraine under martial law. The specifics of improving existing and introducing new legal elements to the norms of current criminal procedural legislation are considered. A comparison of the provisions relating to the stage of pre-trial investigation in peacetime and during martial law is given separately. It is also emphasized the expediency of making certain stylistic adjustments to the constructions of certain norms of the current Criminal procedural law in the context of regulating the order of pre-trial investigation in the criminal process of Ukraine under martial law. It is proposed to amend the title and content of Chapter IX-1 of the Criminal procedural law of Ukraine in order to fully and comprehensively reflect the nature of the procedural actions that are carried out during the initiation of criminal proceedings, including the issuing of a resolution on the initiation of criminal proceedings. An addition to the current provisions of the law regarding the procedure for transferring pre-trial investigation materials from the prosecutor to the inquirer or investigator is proposed. The expediency of making changes to the law regarding the possibility of transferring such materials not only after entering the data into the relevant electronic register, but also after issuing the relevant resolution on the initiation of criminal proceedings was emphasized. Separately, attention is focused on the possibility of transferring the powers of the investigating judge to the head of the relevant prosecutor's office under certain conditions, and it is pointed out the impracticality of such decisions due to the emergence of legitimate questions regarding impartiality in the exercise of powers by the prosecutor. Attention was drawn to the availability of a mechanism for the cancellation of a preventive measure for military service upon conscription during mobilization, and an emphasis was placed on the list of criminal offenses that do not fall under it. The necessity of correcting this list by analyzing the necessity of the already mentioned articles and supplementing them with new ones was indicated. The author's opinion is expressed regarding the expediency of making certain adjustments, taking into account the provisions of other norms of the Criminal procedural law and legal technique in particular.

Key words: martial law, pre-trial investigation, criminal proceedings, issuing a resolution, preventive measure, judicial control.